

NENAD CAMBI, *Dioklecijan. Vir prudens, moratus callide et subtilis ili inventor scelerum et machinator omnium malorum. Povijesne kontroverze i današnje dileme*, Književni krug Split - Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2016., 315 str.

Kao što je vidljivo iz samoga naslova, autor Nenad Cambi u ovoj knjizi obradio je lik i djelo cara Dioklecijana, njegov karakter i političko djelovanje. Dakle, nije obrađena cjelokupna povijest tetrarhijskoga razdoblja. Autor svoje zaključke temelji na kasnoantičkim izvorima i brojnim historiografskim raspravama.

Kako i sam navodi, Dioklecijan je jedna od najkontroverznijih ličnosti Rimskoga Carstva, ali za naše prostore i jedna od najzanimljivijih. Dioklecijanov opis u izvorima ovisi o religijskoj pripadnosti samoga pisca. Pa je tako za Eutropija i Aurelija Viktora *mudar, razborit i savjestan*, a za Laktancija, koji je kršćanski pisac, on je *začetnik zločina i poticatelj nedjela*. Analizirajući izvore za N. Cambija je, između ostaloga, bio *...vješt vojnik i mudar političar, okrutan, ali istodobno i suosjećajan, tašt i uvjeren u važnost forme i dvorskog ceremonijala...*

Nakon *Predgovora* (str. 7-10) autor donosi kratki osvrt na malobrojne izvore i razmjerno bogatu znanstvenu literaturu, koja je dijelom produkt niza znanstvenih skupova posvećenih tetrarhijskom razdoblju (str. 11-15). Već je spomenuto da je jedan od glavnih korištenih izvora u ovoj studiji spis kršćanskoga pisca Laktancija. Upravo je njemu posvećen sljedeći naslov (str. 17-20) kroz koji autor upoznaje čitateljstvo s djelima ovoga pisca. Laktancijev spis *De mortibus persecutorum* važno je djelo za kraj tetrarhijskoga razdoblja u kojemu se pisac osvrće na mnoge teme, od važnih događaja do opisa karaktera tetrarha i njihovih života. Pod naslovom *Kronologija* (str. 21-26) autor donosi poredbu četiriju kronologija važnih historiografa (T. Barnes, F. Kolb, H. Brandt i D. Kienast) koji su djelovali u zadnjih tridesetak godina. Iako autori ne spominju u svojim kronologijama iste događaje, ipak su pomogle autoru ove knjige da donese određene zaključke o problemima i redoslijedu događanja.

Životopis (str. 27-33) cara Dioklecijana obrađen je do njegova stupanja na prijestolje. Značajan prostor autor je posvetio pitanju Dioklecijanova rodnog mjesta, njegovu podrijetlu i događajima koji

su prethodili neposrednom stupanju na prijestolje. *Ideja tetrarhije* (str. 35-51) naslov je u kojemu se autor N. Cambi bavi temeljnim razlozima uspostave tetrarhije. Prema njegovu mišljenju riječ je o dobro osmišljenom sustavu koji je imao dvije svrhe: pomoć u upravi i obrani carstva i stvaranje stabilnoga mehanizma nasljeđivanja vlasti. Pretpostavlja da se Dioklecijanu nisu sviđale bliske rodbinske veze prilikom nasljeđivanja vlasti i pri raspodjeli dužnosti. Nadalje, autor se bavi sastankom u Karnuntu, pitanjem tko je sve od vladara sudjelovao i kakav je bio rasplet toga sastanka te primopredajom vlasti. Pod naslovom *Tetrarhijska imena* (str. 53-61) autor se bavi analizom imenske formule koju su tetrarsi uzeli, odnosno dobili, prilikom stupanja na prijestolje. Vrlo su zanimljive i karakteristike koje se daju iščitati iz *kognomena* tetrarha svih generacija.

Važan segment svakoga društva pa tako i rimskoga jest religija. To je očito i u tetrarhijsko vrijeme kada vladari istočnoga dijela Carstva nose epitet Jovija, a zapadnoga Herkulija. *Vjerska politika* (str. 63-93) je naslov koji se bavi štovanjem ovih božanstava, ali i drugih tradicionalnih religija kojima je Dioklecijan težio. Njegova vjerska opredijeljenost vidljiva je i u dekoraciji njegove splitske palače, kao i na brojnim epigrafskim spomenicima. Druga tema kojom se autor bavi u ovome naslovu jest progon kršćana i Dioklecijanova uloga u donošenju edikta koji su pokrenuli sva ta događanja. Za položaj kršćana u ovome razdoblju ključni su i edikti koji su dali kršćanima slobodu ispovijedanja vjere a donijeli su ih upravo njihovi progonitelji (Galerije, Licinije, Maksencije). Na kraju autor zaključuje da je povijesna nepravda zanemariti edikte u korist kršćana koje su izdali poganski vladari, a isticati isključivo Konstantina.

Tetrarhijski progoni odrazili su se i na kršćansku zajednicu u Saloni. Arheološki potvrđeni salonitanski mučenici su: Domnije, Septimije, Asterije, Anastazije, Antiohijan, Gajan, Paulinijan i Telije. Ovim martirima autor se bavi u naslovu *Progona kršćana u Iliriku* (str. 95-101).

U izvorima je veoma malo podataka o Dioklecijanovoj rodbini i ženi Priski koja se kod Laktancija spominje samo u jednom kontekstu. Za razliku od nje, puno je više podataka o kćeri Valeriji i njezina sudbina je dobro poznata. Ovo poglavlje naslovljeno *Dioklecijanova rodbina* (str. 103-125) autor završava Dioklecijanovom smrću u kojoj je sporno je li umro prirodnom smrću ili je izvršio samoubojstvo, ali se i povijest i arheologija slažu da je umro i bio pokopan u svojoj palači u Splitu.

Posljednji naslov, *Ocjena Dioklecijanove vladavine* (str. 127-144), jest svojevrsni zaključak nekih autorovih prethodnih razmišljanja. Više se odnosi na carev karakter i psihološki profil, nego li na ocjenu povijesnih događanja tetrarhijskoga razdoblja.

Knjiga je napisana dvojezično, na hrvatskom (str. 7-144) i na engleskom jeziku (str. 145-288), te je obogaćena nizom fotografija. Na kraju knjige donesen je popis literature (str. 289-301), kazalo osobnih imena (str. 305-310) i geografskih pojmova (str. 311-315). Kako sam autor navodi, ova knjiga je prvi dio planirane trilogije posvećene caru Dioklecijanu.

Ana Noković